

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İLK YILLARINDA GÜMRÜK FAALİYETLERİ 1923-1938

CUSTOMS ACTIVITIES OF THE REPUBLIC OF TURKEY'S FIRST YEAR 1923-1938

Prof. Dr. M. Salih MERCAN

Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Bitlis/Türkiye

ÖZET

1923-1929 döneminin iktisadi gelişmesinin en belirgin iki temel özelliği, genç Cumhuriyetin dünya içinde nasıl bir yer tutacağını belirleyen Lozan Antlaşması ile 1929 yılında başlayan ve dünya ekonomisini derinden sarsacak olan büyük bunalımdır. Ulusal bağımsızlık açısından son derece önemli bir sorun olan kapitülasyonlar, 28.madde ile, Lozan Barış Antlaşması ile çözülürken, Osmanlı borçları ile dış ticaret (gümrük hükümleri) sorunları henüz çözülememiştir. Lozan'ın getirdiği iktisadi hükümler, bir dış ticaret politikasını imkansız kılıyor; gümrük gelirlerindeki azalma ve arkaik bir uygulama olan aşarın kaldırılması devlet gelirlerini sınırlıyordu. 1929 yılında Lozan'ın getirdiği kısıtlamaların kalkmasına karşın aynı yıl başlayan dış borç ödemeleri ve buhranın ilk olumsuz etkileri Cumhuriyetin daha başlangıçta iktisat politikalarını etkileyecek sınırlamalar olarak gündeme gelmiştir.

1923-1929 dönemini iktisadi açıdan karakterize eden temel sektör tarımsal üretimdir. Cumhuriyet yönetimine, Osmanlı İmparatorluğu'ndan pek çok sorunla yüklü bir tarımsal yapı bakiye kalmıştır. Uzun savaş yıllarında tarımsal üretim büyük ölçüde azalmış, nüfusun demografik yapısı savaşlar nedeniyle değişmiş, başta iş hayvanları olmak üzere üretim araçlarının büyük bir bölümü yok olmuştu. Başka bir deyişle, Türkiye 1920'lerin başında buğday, un, şeker gibi temel tüketim mallarının büyük bir kısmını ithal etmek sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu da toplam ithalatın 1/4'nü oluşturmaktadır. Oysa ihracatın %80'i 4-5 kalem tarımsal üründen ibarettir. Tarıma ilişkin 1920'li yılların başında gözlenen bu tablo, 1923-1929 döneminde sağlanan gelişmeler sayesinde tersine dönecektir. Uzun süren savaş yıllarında %50'ler düzeyine ulaşan üretim düşüşlerine rağmen, 1923'ü izleyen birkaç yıl içerisinde savaş öncesi üretim miktarlarına ulaşılmıştır.

1923-1929 döneminin iktisadi gelişmesinin en belirgin iki temel özelliği, genç Cumhuriyetin dünya içinde nasıl bir yer tutacağını belirleyen Lozan Antlaşması ile 1929 yılında başlayan ve dünya ekonomisini derinden sarsacak olan büyük bunalımdır. Ulusal bağımsızlık açısından son derece önemli bir sorun olan kapitülasyonlar, 28.madde ile Lozan Barış Antlaşması ile çözülürken, Osmanlı borçları ile dış ticaret (gümrük hükümleri) sorunları henüz çözülememiştir. Lozan'ın getirdiği iktisadi hükümler, bir dış ticaret politikasını imkansız kılıyor; gümrük gelirlerindeki azalma ve arkaik bir uygulama olan aşarın kaldırılması devlet gelirlerini sınırlıyordu. 1929 yılında Lozan'ın getirdiği kısıtlamaların kalkmasına karşın aynı yıl başlayan dış borç ödemeleri ve buhranın ilk olumsuz etkileri Cumhuriyetin daha başlangıçta iktisat politikalarını etkileyecek sınırlamalar olarak gündeme gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Gümrük, Teşkilat, Kanun, Uygulama, İnhisar

ABSTRACT

The two most important characteristics of the economic development of the 1923-1929 period are the great crisis that began in 1929 with the Treaty of Lausanne, which determines how the young Republic will take place in the world, and which will shake the world economy. While the capitulations, which are a very important problem for national independence, were solved with the 28th article by the Lausanne Peace Treaty, the problems of Ottoman debts and foreign trade (customs governance) were not solved yet. The economic provisions imposed by Lausanne make a foreign trade policy impossible; the reduction in customs revenues and the elimination of the archaic practice, limiting government revenues. Despite the abolition of the restrictions imposed by Lausanne in 1929, foreign debt payments and the first negative effects of the crisis started on the agenda in the beginning of the Republic.

The main sector that characterizes the period between 1923-1929 is agricultural production. The Republican administration, the Ottoman Empire with a lot of problems loaded with a balance of agricultural structure remained. During the long war years, the agricultural production was greatly reduced, the demographic structure of the population changed due to the wars, and the majority of the means of production, especially business animals, had disappeared. In other words, Turkey early 1920s, wheat flour, to import a large part of basic commodities such as sugar are faced with the problem. This was 1/4 of the total imports. However, 80% of the exports consist of 4-5 pencil agricultural products. This table, which was observed at the beginning of 1920s regarding agriculture, will be reversed by the developments in 1923-1929 period. In the years after 1923, pre-war production was achieved in the years following 1923, despite production reductions of up to 50% during long war years.

The two most important characteristics of the economic development of the 1923-1929 period are the great crisis that began in 1929 with the Treaty of Lausanne, which determines how the young Republic will take place in the world, and which will shake the world economy. While the capitulations, which are a very important problem for national independence, were solved by the Treaty of Lausanne with Article 28, the problems of Ottoman debts and foreign trade (customs governance) were not solved yet. The economic provisions imposed by Lausanne make a foreign trade policy impossible; the reduction in customs revenues and the elimination of the archaic practice, limiting government revenues. Despite the abolition of the restrictions imposed by Lausanne in 1929, foreign debt payments and the first negative effects of the crisis started on the agenda in the beginning of the Republic.

Keywords: Turkey, Customs, Organization, Law, Practice, the Monopolies

1.GİRİŞ

Bugün için mali önemini kaybetmiş olan hatta çoğu özelleştirilmiş veya özelleştirme sırası bekleyen inhisarların, Osmanlı ve hatta Tek parti Dönemi'nde hayati önemde olması, günümüz maliyecilerine biraz tuhaf gelebilir. Hatta 1929 yılında İstanbul'da belediyece verilen 'buz inhisarının'

bile bulunduğunu ve Merkezi Hükümet'çe kaldırılmak istenmesine rağmen, Şehir Emaneti'nce itiraz edildiğini gazete haberlerinden öğrenmekteyiz. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında tek el gelirleri gerçekten çok önemli bir varidat kaynağı idi. Bu durumu Başvekil İsmet İnönü şöyle açıklar: *"Cumhuriyetin ilk yıllarında mali meselelerde kendi imkânlarımızın içinde kalmanın güçlüklerinden bahis etmiştim. Gelir sağlayacak her imkânı zorlarken tütün meselesi ve dolayısıyla reji idaresinin kaldırılmasını birinci derecede gelir olarak düşündük. Reji kaldırıldığı zaman komşularımızda olduğu gibi bizde de tütünün serbest bir endüstri olarak bırakılması düşünülmüştür. Böyle fikir cereyanı o günlerde bizde hâsıl oldu. Uzun boylu tartıştıktan sonra, çekilmiş olan reji şirketi yerine, devlet elinde tütün inhisarı yapılmasına karar verilmiştir. Bu suretle ilk gününden itibaren hem devlet eline sağlam bir kaynak geçmişti, hem reji tütün işletmesinin kaçakçılığa karşı himayesi için özel bir polis kuvveti bulundurmak gibi bir kâbustan kurtuluyorduk. Yine çok önemli bir mesele de tütünün dışarıdaki değerini muhafaza edebilmektir.*

*Bunun için tütünün cinsini ve onda aranan vasıfları korumak, daimi olarak devlet kontrolüne ihtiyaç gösteriyordu. Bu kaygılar idareye hâkim olmuştur. Aslında Tekel hasılatında beş kalem gelir vardır:"*¹

1923-1929 döneminin iktisadi gelişmesinin en belirgin iki temel özelliği, genç Cumhuriyetin dünya içinde nasıl bir yer tutacağını belirleyen Lozan Antlaşması ile 1929 yılında başlayan ve dünya ekonomisini derinden sarsacak olan büyük bunalımdır. Ulusal bağımsızlık açısından son derece önemli bir sorun olan kapitülasyonlar, 28.madde ile Lozan Barış Antlaşması ile çözülürken, Osmanlı borçları ile dış ticaret (gümrük hükümleri) sorunları henüz çözülememiş idi. Lozan'ın getirdiği iktisadi hükümler, bir dış ticaret politikasını imkânsız kılıyor; gümrük gelirlerindeki azalma ve arkaik bir uygulama olan aşarın kaldırılması devlet gelirlerini sınırlıyordu. 1929 yılında Lozan'ın getirdiği kısıtlamaların kalkmasına karşın aynı yıl başlayan dış borç ödemeleri ve buhranın ilk olumsuz etkileri Cumhuriyetin daha başlangıçta iktisat politikalarını etkileyecek sınırlamalar olarak gündeme gelmiştir.²

1923-1929 dönemini iktisadi açıdan karakterize eden temel sektör tarımsal üretimdir. Cumhuriyet yönetimine, Osmanlı İmparatorluğu'ndan pek çok sorunla yüklü bir tarımsal yapı bakiye kalmıştır. Uzun savaş yıllarında tarımsal üretim büyük ölçüde azalmış, nüfusun demografik yapısı savaşlar nedeniyle değişmiş, başta iş hayvanları olmak üzere üretim araçlarının büyük bir bölümü yok olmuştu. Başka bir deyişle, Türkiye 1920'lerin başında buğday, un, şeker gibi temel tüketim mallarının büyük bir kısmını ithal etmek sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu da toplam ithalatın 1/4'nü oluşturmakta idi. Oysa ihracatın %80'i 4-5 kalem tarımsal üründen ibarettir. Tarıma ilişkin 1920'li yılların başında gözlenen bu tablo, 1923-1929 döneminde sağlanan gelişmeler sayesinde tersine dönecektir. Uzun süren savaş yıllarında %50'ler düzeyine ulaşan üretim düşüşlerine rağmen, 1923'ü izleyen birkaç yıl içerisinde savaş öncesi üretim miktarlarına ulaşılmıştı.³

¹ - Güneri Akalın, Atatürk Dönemi Mali Politikaları, Ankara, 2008, s. 68

²-Ali Eşiyok, İktisadi Dönemler İtibariyle İktisadi Dönemler İtibariyle İktisadi Dönemler İtibariyle İktisadi Dönemler İtibariyle Türkiye Ekonomisinde Kalkınma (1923--2004) , Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş Ekonomik Araştırmalar, Ankara, 2006, s

³-Eşiyok, a.g. Araştırma, s. 5

Cumhuriyet kurulduktan sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanan 11 Nisan 1334 "1918" tarihli gümrük kanunu uygulanmaya devam edilmiştir. Uygulanan bu kanun günün şartlarına göre oldukça yetersiz kalmaktaydı. O günkü şartlara göre bu yetersizlikleri şöyle sıralamak mümkündür.

- Kanunun emniyet muamelesi ile ilgili hükümlerde hileleri yeterli derecede karşılamamakta yetersiz kalması.
- Eşya ve resim kaçakçılığı kanununun eksik kalmış hükümleri arasında bazı açıklıkların bulunması.
- Hudutların kaçakçılığa karşı emniyeti için konulmuş olan hükümler, hudutların haline ve kaçak vaziyetine nispetle noksan bulunması;
- Hemen yalnız kaçakçı kovalanıp bir çok durumda nakil ve vasıta serbest kalmakta idi. Ülkeye giren kaçağın sonuna kadar kovalanması veya yakalanan kaçak ve kaçakçılar için mahkemenen hüküm alınması, kanun un eksik hükümleri nedeniyle çok defa mümkün olmuyordu.⁴

Diğer yandan:

- Gerek tüccar ve gerek yolcu işlemlerine ait bazı hükümlerde fazla külfet verici formaliteler bulunmaktaydı.
- Aynı külfet gemilerin gümrük işlerine ait hükümlerde de mevcuttu.
- Gümrüğün kendi yapacağı işler için zorluk veren ve gümrük idaresi menfaatine kaçakçılık ve hilekarlıkla çarpışan memur veya ilgili şahısların, bu gayretinden adeta bıktırarak derecelere varan güçlükler görülüyordu.
- d-Kanundaki bazı hükümler, başka ülkelerdeki usullere ait zıt ve fazlaca şiddetli bulunuyordu.

Hileye yol veren açıkları kapamak, kaçağın önüne geçmek, dürüst ve düzgün çalışan memurlarla, uygunsuzlukları idareye haber verenlerin ikramiye haklarını çabuk verip gayretlerini artırmak, suçluların yaptıklarını, eksik hükümler veya usul noksanlığı yüzünden yanlarına bırakmamak,; işlerin zabıta ve emniyeti dışımda kalan külfetli formaliteleri ortadan kaldırmak; kısaca; toplumsal ahlak ve menfaat düşüncesi esas alınıp hazinenin hakkı mevzuunda son derece nezaket ve hassasiyeti bulunan gümrük sahasında halk ile idare arasındaki ilişkilerde menfaatin doğurabileceği her türlü fenalıklardan, her iki tarafı da koruyup işleri temiz ve düzgün yürütecek tesirli ve kuvvetli hükümler koymak ve tedbirler almak ihtiyacı belirmiş oluyordu. Yukarıda belirtilen hususlar dikkate alınarak 905 ve 906 sayılı kanunlar, cumhuriyet idaresinin gümrük işleri üzerinde ilk hamle hareketini ifade eder.⁵ Bundan başka teşkilat günün şartlarına ve ihtiyaçlar göre düzenlenmiş; İstatistik ve Teknik Müdürlüğü kurulmuştur. Gümrük gelirlerinin düzenli ve güvenilir olarak kontrol edilmesi ve zamanında aylık, yıllık istatistikler çıkarılması imkânı hazırlanmış; evvelce denetime tabi tutulamayan gümrük komisyoncuları için ilk önce bir talimatname ve daha sonra da 1903 sayılı kanunla bunların maiyet memurlar ile tüccar müstahdemlerinin hangi şartları taşıması gerektiği ve kimlerin gümrüklerde ne şekilde iş takip edebilecekleri belirtilmek suretiyle, hilekarlıkların bu şekilde menine ait tedbirler alınmış; müfettişlerin sayısı artırılmış, bunlara hızla giden açık deniz motorları ilave edilmiş; yapılış ve vaziyeti kaçağa kolaylık veren "ege" sahil mıntıkası ile güney hududuna muhafaza alayları konularak 1510 sayılı kanunla da kaçak işleri ile bütün devlet kuvvet ve vasıtaları alakalandırılmıştır.

Bir tarafta bu ilerleme ve düzeltme yolunda daha hızlı adımlarla yürümek ve uygulama sahalarında daha tesirli tedbirler almak arzusu, diğer taraftan 1923 yılından sonra ülkenin genel iktisadi durumu ve ülkenin ithalatı kısıtlaması sebebiyle kaçakçılığın daha menfaatli ve cazibeli bir meslek haline gelmesi ve muamele safhasında da hile ve suiistimali artırmaya müsait olması, bu işleri daha yakından görmek ve idare etmek ihtiyacını doğurmuştur. Bu nedenle Gümrük Vekâletinin (Bakanlığı'nın)

⁴ - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s. 1

⁵ - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s. 2

Yalnız Gümrük ve İnhisarlar işlerine bakması kararlaştırılmıştır. 1906 sayılı kanun 29.11.1931 tarihinde kurulan Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti ve bakanlıkla birlikte teşkil edilerek ve aynı bakanlığa bağlanan Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı ve kaçakçıyı daha iyi bir şekilde takip eden, daha çabuk muhakeme eden, daha ziyade cezalandıran, 1918 numaralı kanun ile görevini suiistimal memurlardan idarenin temizlenmesinin sağlanması amaçlanmıştır. 1920 sayılı kanun, cumhuriyetin bu konularda başarma azminin göstergesi olarak görmek gerekir.⁶

Kaçakçılar yaptıkları işin, devletin gelirlerine, milletin ahlaki ve iktisadi bünyesine yapacağı zararları görmemek ve kendi menfaatini milletin zararında görece kadar bir yapıya sahip oldukları gerçeği ortadadır. Bilhassa güney hudutlarımızdan kervanla kaçak mal sokulmaktadır. Bu durumu önlemek için o günün şartları ve mali durumu çerçevesinde bütçe imkânları dâhilinde askeri teşkilata gereken teçhizat sağlanmış ve mevzuatta düzenlemelere gidilmiştir. Güney hududumuzda alınan tedbirler diğer hudut ve sahillerimizde de uygulanmasına karar verilmiştir.

1931 yılı sonlarında 1841 sayılı kanun çıkarılarak Gümrük ve İnhisarlar Vekâletinin kurulması ile birlikte askeri ve sivil bütün Gümrük Muhafaza Teşkilatı Gümrük ve İnhisarlar Vekâletinin denetim ve gözetimine verilmiştir. Kaçakçılıkla mücadele ile birlikte aynı zamanda hudut ve sahillerin korunması görevini yürüten belirtilen kuvvetlere her konuda destek sağlanmış ve rahat çalışmalarını sağlayacak yasal mevzuatlarda düzenlenmiştir.

1932 yılı başında çıkarılan 1917 sayılı kanunla “Gümrük ve İnhisarlar Komutanlığı kurularak görevine başlamıştır. Kaçakçılığın menine dair 1929 yılında çıkarılan 1510 sayılı kanundaki cezaların hafifliği ve hüküm verme usulünün ağırlığı, kaçakçıların cüretini artırdığı görülmesi nedeniyle, bu kanun yürürlükten kaldırılarak yerine 1932 yılında daha ağır cezalı ve daha çabuk hükümlü bir kanun çıkarılmış ve bu kanunla yalnız kaçakçıların mahkemesi ile uğraşmak üzere güney hudutları mıntikasında üç askeri ve ülkenin diğer mıntıklarında on altı adli ihtisas mahkemesi kurulmuştur.

Güney hudutlarımızdan sonra Adalar Denizi sahilleri ile Rize Vilayeti sahil kısmında kaçakçılıkla daha sıkı mücadele ihtiyacı duyulduğundan, bu sahillerde kaçakçılığın men ve sahil emniyeti vazifesi ile görev yapan Jandarma Bölükleri 1932 yılında bütçeye yük olmadan, kendi masrafları ile Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı kadrosuna geçirilerek, sahillerimizin bu kısımlarında bulunan Gümrük ve İnhisarların sivil muhafaza teşkilatı da askere devredilmiştir. Bu suretle güney hudutları ile sahillerimizin bir kısmında askerleşen sivil muhafaza teşkilatı, kendilerine mahsus yeşil-lacivert kıyafetle görev yapması sağlanmıştır. Bu askeri birlikler takım, bölük, tabur, alay halinde teşkilatlanmış, askeri eğitimin yanı sıra, kaçakçılıkla ilgili eğitim verilmeye başlanmıştır.⁷

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kuruluşu sıralarında uygulanmakta olan gümrük tarifesi İstanbul Hükümeti'nin 13 Eylül 1335 (1919) tarihinde yürürlükten kaldırdığı, gümrüklerce eşyanın sıkletinden resim alınması hakkındaki 10 Mart 1332 (1916) tarihli tarife idi. Bu tarifenin yanında bir de 11 Nisan 1334 (1918) tarihli gümrük kanunu vardı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti bu tarifenin bazı maddelerini beş, bazı maddelerini 12 misli olarak yükseltti. Lozan Antlaşmasını imzalayan devletler Büyük Millet Meclisi'nin uygulamakta olduğu bu tarifeyi tamamen kabul ettiler. Hükümette bazı maddelere mahsus olmak üzere beş ile on iki arasındaki dokuz mislilik üçüncü bir merhale daha kabul etti, ancak bu durum yalnız akit devletlere ve beş seneye mahsus oldu.

11 Nisan 1334 (1918) tarihli gümrük kanunu İstanbul hükümetince yürürlükten kaldırılmıştı. Yeni Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından 17, Teşrinisani.1337 tarihinden itibaren tekrar yürürlüğe konuldu ve bu suretle Türkiye'den geçen transit eşyasının transit resmine tabi tutulması usulü de kaldırılmış oldu.⁸

Gümrük kanununun gümrük işlemlerine ait hükümleri hileleri kâfi derecede önleyecek tedbirler ihtiva etmiyordu. Tüccar ve yolcu muamelelerine ait bazı hükümlerde lüzumsuz formaliteler vardı.

⁶ - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s. ,3

⁷ - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s. , 4-5

⁸ -Onbeşinci Yıl Kitabı, İstanbul 1938, 409

Hileye yol veren noksanları ikmal etmek, işlerin zabıta ve ehemmiyeti dışında kalan külfetli formaliteleri ortadan kaldırmak, kısaca ahlak ve menfaat cihetlerinde ve hazinenin hakkını gözetmek hususunda çok hassas olması gereken gümrük idaresi, halk ile kendi arasında münasebetlerde menfaatin doğurabileceği her türlü fenalıklardan iki tarafı da koruyup işleri temiz ve düzgün yürütecek tesirli ve kuvvetli hükümler koymak ve tedbirler almak ihtiyacını duymuş bulunuyordu.

2. CUMHURİYET REJİMİNDE ÇIKARILAN KANUNLAR

a. Tarife: Cumhuriyetin ilanından sonra ve hükümetin Lozan Antlaşmasını kabul ettiği

Beş yılın sonundan önce; yeni gümrük tarifesi hazırlamasına başlandı ve 11. Teşrinievvel.1929 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 1499 sayılı tarife vücuda getirildi Bu tarife iktisadi gelişmemiz göz önüne alınarak hazırlanmış olan ilk gümrük tarifesidir. Bu tarife ile milli sanayimizin himayesi ve ülkemizde yeni sanayinin doğmasını hedefliyordu. Yeni tarifenin ilk uygulaması ile önceden tamamen mamul ve istihlake hazır bir şekilde ülkemize ithal edilen bazı eşya, ya iptidai maddesi veya yarı mamul şekli ile gelmeye başlamış ve bu suretle yerli işçiliye büyük bir gelişme sahası açılmış oldu.

Esas itibari ile milli sanayimizi himaye etmek ve diğer ülkelerdeki sanayinin seviyesine yükselme hedefi ile düzenlenen ve uygulanmasında birçok iyi sonuçlar görülen bu kanun, hükümetimizin uyguladığı sanayileşme politikasının sonuçlarına uygun olarak, 2255 sayılı kanunla bir derece daha geliştirilmiş oldu. İpek, yün, pamuk mensucat sanayi ve plastik maddeler, çimento, cam eşya, kâğıt, tıbbi ve kimyevi ecza, maden kömürü sanayileri de ayrıca himaye edilerek desteklendi.⁹

b. Gümrük: 11 Nisan 1918 tarihli gümrük kanunu da yeni zihniyet ve hedefler

Karşısında eksiklikler içeriyordu. Bu kanunun bazı maddelerin tadil etmek üzere çıkarılan 905 ve 906 sayılı kanunlarla, bilhassa gümrük işlemlerinde yapılan hilelerin önüne geçmek amacı göz önünde tutulmuştu. Hileye teşebbüs edenleri cezalandırmak için de nakdi cezalar konmuş ve bu teşebbüsleri azaltacak tedbirler alınmıştı.

Eski gümrük kanunu, gümrükten çıkarılacak satılmış hatta istihlak edilmiş olan mallar için ithalatçıdan yıllar sonra resim istenmesine mani bulunmuyordu. Böyle bir usulün ticaret camiasına vereceği zararlar ise büyüktür. Bu nedenle malın satılması ile beraber müstehlike devredilen gümrük resmi için bir müruru zaman süresi belirlenmesi gerekli görüldü ve 1740 ve 1723 sayılı kanunlarla belirtilen hususlar giderilmiş oldu. Eski hükümler yurdumuzdan transit olarak geçen eşyanın mücbir sebepler altında zayıf halinde de bunlardan resim aranmaması hükmü yer almaktaydı. Transit ticaretini kökünden sarsan bu usuller de 2646 sayılı kanunla kaldırılarak transit ticaretine gereken kolaylık sağlanmış oldu.

c. Teşkilat: Cumhuriyetin gümrüklerin idare şeklinde yaptığı bir değişiklikle

Gümrüklerin ve devlet inhisarlarının birleştirilerek bir vekilin idaresine verilmiş olmasıdır. 1909 yılı Mart ayı'ndan itibaren gümrük işlerinin idaresi mülga Maliye Nezaretine bağlı bir genel müdürlüğe verilmişti. Gümrük işlemlerinin aldığı hususi emniyetle, inhisar işlerinin yoğunlaştığı hile ve kaçakçılık için ciddi tedbirler, bu işlerin Maliye Vekâletinin aslı görevlerinden ayrı olarak idare ve uygulanmasında devlet hakkında daha faydalı olacağını gösterdiği için 1909 sayılı kanunla mesaisine münhasıran bu hususlara tahsis etmek üzere Gümrük ve inhisarlar vekâleti teşkil edildi. Gümrükler yalnız devlete varidat toplamakla yükümlü bir vasıta olmakla bırakılmayarak aynı zamanda ülkenin iktisadi ihtiyaçlarını zamanında ve tam olarak göz önüne alacak bir duruma getirildi. Bu görevleri uhdesine alan vekâlet 2825 sayılı yeni bir teşkilat kanunu ile memurlarını eskiye nazaran bir derece daha terfilerini sağladı. Gümrük memurlarının disiplin bakımından iş sahipleri ile olan durumları 1920 ve 2350 sayılı kanunlarla Cumhuriyet Hükümeti memurlarının şiarına yakışacak bir ciddiyet ve hassasiyetle disiplin altına alındı.

⁹ - A.g.e, s.410

d. Turizm: Ülkemizde milli iktisadın gelişmesinde önemli bir yeri olan turizmin yabancı ülkelerden Türkiye'ye gelen turizm hareketlerini kolaylaştırmak ve teşvik etmek ihtiyacı karşısında ilk defa 2608 sayılı kanunla tarife kanunumuzun bu eksikliği giderilmiş oldu. Otomobilli seyyahların kendi nakil vasıtaları ile Türkiye'ye resimsiz girmelerini sağlamak amacıyla gümrük geçiş karnesi usulü uygulanmaya başlandı. 3152 sayılı kanun ile bu hususta alınmış olan tedbirler tamamlanmış ve diğer ülkelerin gümrük tarifelerinde yer almış olan ve modern ihtiyaçları karşılayan hükümler en geniş şekli ile bu kanunla sağlanmış oldu.¹⁰

Gümrük İdaresinin Çalışma Sisteminde Yaptığı Yenilikler

Gümrük memurlarının mesleki bilgi ve olgunlaşmaları hususuna önem verilerek işlerin meslek bilgileri bilgili ve kuvvetli ellerle yürütülmesi için merkezde daimi ve taşralarda geçici kurslar açılmıştır. Yabancı ülkelerin gümrük mevzuatını ve bunların uygulama şekillerini yerinde görerek incelemek ve memurlarımızın görüşleri ve bilgileri üzerinde yapacağı faydalar da dikkate alınarak 1935 yılından itibaren yüksek öğrenimli ve yabancı dil bilgisine sahip memurlarımız batı ülkeleri gümrüklerinde staj ve uygulama yapmalarını esası kabul edilmiş ve bu amaçla iki kişi İsviçre, Fransa'ya iki kişi Belçika'ya, üç kişi Almanya'ya, bir kişi Amerika'ya olmak üzere sekiz kişi staja gönderilmiştir ve 1938 yılında da iki kişi İngiltere'ye, bir kişi de Fransa'ya gönderilmiştir.

Gümrük memurlarını ve iş sahiplerini gümrüklerle ilgili konular hakkında zamanında bilgi edinmek amacıyla 29 İkteşrin 1936 tarihinden itibaren "Gümrük Bülteni" adı altında yayın yapılmaya başlanmış, bültenin her gün daha ziyade istifade edilir bir duruma getirilmesi için çalışmalar yapılarak, bilhassa teknik yazılara ve diğer ülke yayınlarında tercüme yapılmak suretiyle uluslararası gümrük gelişmeleri hakkında memurlarımız bilgilendirilmeye çalışılmıştır.

Gümrük tarifesinin gerek memurlar ve gerekse ticaret erbabı tarafından kolay anlaşılır ve uygulanabilir bir duruma getirilmesi ve uygulanan mevzuat hükümlerinin aydınlatılması için başka ileri ülkelerde olduğu gibi, bir eşya fihristi (Repertuar) düzenlenmesi yapılarak bastırılmıştır. Yolculara bilhassa yabancı ülkelerin turistlerine gümrük konusunda kendilerini ilgilendiren hükümleri anlatmak ve resme tabi olan ve olmayan kişisel eşyaların neler olduğunu göstermek üzere "Yolculara Bilgi" adlı Türkçe, Fransızca, İngilizce, Almanca ve İspanyolca olmak üzere yazılmış resimli bir broşür düzenlenerek bütün yolcu ve turistlere karşılıksız olarak dağıtılmaya başlanmıştır.¹¹

İnhisarlar

Devlet hazinesine önemli bir gelir temin etmekle beraber tütün, üzüm, incir gibi milli mahsullerimizi kıymetlendirmek suretiyle ülkenin ekonomik hayatında önemli bir rol oynayan inhisarlar, İmparatorluk döneminde bugünden büsbütün başka şartlar dâhilinde idare edilmekte idi. Bugün "Türkiye Cumhuriyeti İnhisarlar İdaresi" ismini taşıyan teşekkülün başlıca üç unsuru, İmparatorluk döneminde yabancı borçlara karşı alacaklar elinde rehine olarak bulunuyor, bu vergi matrahları yabancı bezirgânlar tarafından alabildiğine sağılıp duruyordu.

Muharrem kararnamesi ile "Düğünü Umumiye İdaresi" tesis edildiği zaman Osmanlı Devleti'nin borçlarına karşılık olarak gösterilen varidat kapsamında, tütün, ispiroto, tuz, varidatlarının tahsili işi de bu idareye bırakılmıştı. Düğünü Umumiye tütünü inhisar şeklinde idare teme hakkına sahipti. 1883 yılında bu hakka istinaden, İstanbul Osmanlı Bankası ile Viyana Kredit Anatalt ve Berlin de Bleichröder müesseseleri tarafından "müşterek mefaa İnhisarı Duhanı Devleti Aliye-i Osmaniye" ismiyle, devlete ortak, imtiyazlı bir şirket teşkil edilmişti. Bu meyanda yabancı mültezimler işin sırf paraya dokunan tarafı ile ilgilenmekte idiler. Reji o zaman Devlet maliyesine yardımdan ziyade yabancı unsurların ısrarı ile tesis olunmuştu. Kararname ile tütün öşrü, harici borçların anapara ve faizlerini karşılamak üzere Düğünü Umumiye 'ye bırakılmıştı. Kendisine verilen bu yetki ile devletin içinde bulunduğu durum ve zaafı nedeniyle, hiçe sayarak ülkeyi istismar etmekte hayli yeniliklere göstermiş olan Düğünü Umumiye İdaresi

¹⁰ - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s. 14

¹¹ - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s. 14

Tütün işi ile kendisi meşgul olmayıp işi “müşterekülmenfa reji” ismi altında yabancı sermaye ile kulan müesseseye devretmişti. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti 1923 yılında, hissedarlarına yüksek verim bulmaktan başka bir işle meşgul olmayan şirketle yaptığı itilafname gereğince kırk milyon tazminatla rejiyi bütün işletme haklarını satın almak hakkına sahip oluşu dikkate alınarak 1925 yılında bu durum gerçekleşmiştir.¹²

Bu varidatın her birinin ülke açısından başka bir önemi olduğunu, hepsinin de Türk'ün mal ve canı ile ilgili olduğunu hatırlarına bile getirmediler. Türk tütünün cinsini ıslah etmek, yüksek kalite de tütün yetiştirmek, dış piyasalarda rekabetini artırmak, servet ve hazinenin kıymetini bilmek ve bildirmek milli iktisat bakımından bir önem olduğunu da hiç gale almadılar.

Ülke meyveleri bolluk içerisinde çürürken yabancı ülkelere her yıl milyonlarca kilo ispiroto getirildi ve Düğünü Umumiye raporlarında itiraf edildiği gibi, maliyeti meçhul ispirotolar halka içki diye içirildi. Yediğimiz tuzun bil saflığı ve temizliğinden emin değildik. Mültezimler için bu konular mevzu bahis değildi. Onlar nazarında tütün, içki, ve tuz varidatı sarı liradan başka bir şey ifade etmiyordu.

Türkiye Cumhuriyetinin inhisarlar alanında yaptığı en büyük iş, işte bu “vergi=sarı lira” zihniyetini, para hırsı ile dolu hasisi mültezim kalbini ve işlerin bünyesinden silkip atarak onun yerine Türk'ün yüksek menfaatlerini düşünen anlayabilmek için, her şeyden önce reji, Düğünü Umumiye zihniyetiyle, Cumhuriyet İnhisarlarını harekete geçiren ruhu birbirinden ayırarak görmek gerekir.¹³

3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜTÜN

Devletlerin tütünden elde edecekleri geliri fark etmeleri ve bu gelirin önemli bir miktarda olması nedeniyle tütün kullanımı ve tarımı teşvik edilmiştir. Böylece devletler tütünle ilgili düzenlemeler yapmış, tekeller kurmuş, vergiler almışlardır. İlk sigara 1844 yılında Fransa'da yapılmıştır. Sigaranın yayılması da 1856 Kırım harbinden sonra olmuştur. Tütün Türkiye'ye 1601-1605 yılları arasında gemici ve tacirler tarafından İstanbul yolu ile gelmiştir. Osmanlı döneminde 1678 yılında tütünden ilk defa vergi alınmaya başlanmıştır. Bu yıllarda tütünle ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmış, tütün gümrükleri kurulmuştur.

1826 yılında askeri masrafları karşılamak için tütün tekrar ele alınmış, Osmanlı Devleti döneminde en önemli gelişme 1861 yılında başlamış, tütünün inhisar şeklinde idaresi 1862 yılında çıkarılan bir nizamname ile kabul edilmiştir. 1872 yılında Devlet İnhisarı kurulmuştur. 1883 yılında da İnhisarların işletilmesi hakkı Fransız Reji Şirketine verilmiştir. Böylece uzun yıllar sürecek bir dönem başlamıştır. 1923 yılına kadar çeşitli kanuni düzenlemelerle tütün üretimi, tarımı ve ticareti devam etmiştir. İktisat Kongresinde Reji Şirketinin kapatılması kararlaştırılmış, 1 Mart 1923.de Devlet İnhisarı şekline gelmiştir. 1926 yılında 907 sayılı kanunla ülkemizde uzun yıllar sürecek devlet tekeli tamamen başlamıştır.¹⁴ Bu tarihten sonra Türkiye'deki tütün tekeli üzerinde zaman zaman çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 5 Haziran 1930 tarihinde çıkarılan, 1701 sayılı Tütün İnhisarı Kanunu ile tütün tarımı, işlenmesi, nakli, ticareti ve fabrikasyon safhalarının düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. Yapılan düzenlemelerin yeterli olmadığı görülmüş ve 10 Haziran 1938 tarihinde 3437 sayılı Tütün ve Tütün İnhisarı Kanunu kabul edilerek 26 Ekim 1938 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Zamanla tütüncülükteki gelişmelere cevap veremez hale gelen bu Kanun da yürürlükten kaldırılarak 1969 yılında 1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu kabul edilmiş, bu Kanunla ilgili Tütün ve Tütün Tekeli Tüzüğü 1975 yılında çıkarılmıştır. Yapılan bu yasal düzenlemeler de 2002 yılına kadar devam etmiştir.¹⁵

¹² - Refii Şükrü Suvla, *Türkiye Tütün İnhisar İdaresinin Devlet Maliyesi ve Ulusal Ekonomi Bakımından Ehemmiyeti ve Yabancı Tütün İnhisarları ile Mukayesesi*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, II (1936), s.78

¹³ - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s.. 5

¹⁴ -Dokuzuncu Kalkınma Planı İçki, Tütün Ve Tütün ürünleri Sanayi Özel İhtisas II. Komisyonu raporu (2004), s.4

¹⁵ - Dokuzuncu Kalkınma Planı İçki, Tütün Ve Tütün ürünleri Sanayi Özel İhtisas II. Komisyonu raporu (2004), s.5

Tütüncülüğünü önemli ve randımanlı bir duruma getirmek için önemli bazı tedbirler alınarak ülke ekonomisine gereken katkıların temini sağlanmıştır. Bu amaçla yapılan çalışmaları bakmamız gerekmektedir.

Tütün cinsinin Islahı: Türk tütünün yüksek evsafını korumak ve bir kat daha yükseltmek için önce tütün tohumu ile işe başlamak gerekiyordu. O zamana kadar tütün ile meşhur olan ülkemizde tütün ekimi fenni surette inceleyip uygulayan bir enstitü yoktu. 1927 yılında teknik ziraat işleri ile meşgul olmak üzere bir “Ziraat Fen Şubesi” ve birde bu şubenin gözetiminde çalışacak bir “Tütün Enstitüsü” kurulmuştur. Tütüncülüğe ülkemizde ilk defa olarak fenni bakımdan inceleyen bu şube ve Enstitünün yaptığı işler şunlardır:¹⁶

1. Tütün ıslahı; bakım, toplama, kurutma ve denkleme usullerinin tespiti ve ıslahı.
2. Muhtelif menşeli tütünlerin fermantasyon hususiyetlerini incelemek.
3. Tütün hastalıkları ile mücadele.
4. İyi ve kaliteli tohum üretmek ve dağıtmak.
5. Fenni çalışma ve araştırmalarda sonucu elde edilecek verilerin yayınlanması.
6. İşin mütehassısı eksper yetiştirmesi;
7. Ülkenin muhtelif mıntıklarında kurulmuş ve daha sonra kurulacak olan ıslah, deneme ve örnek tarlaların idaresi ve fenni faaliyetlerin denetimi;
8. Elde edilen sonuçlardan ekicilerin istifadesini temin etmek;

Tütün Enstitüsü'nün tohum, biyolojik ve kimyevi tahlil işleri ile meşgul olan üç laboratuvar kurulmuş ve çalışmalar sonucu tütün ekicileri her bakımdan istifade edilmesi sağlanmıştır. Islah edilmiş tohumların Samsun mıntıkasında halka parasız olarak dağıtımına başlanmış ve dağıtılmaya devam edilmiştir. Diğer tütün ekilen mıntikalardaki ıslah ve deneme çalışmalarından olumlu sonuçlar alındığında, dağıtıma başlanmıştır.

Cumhuriyetten önce tütün işleri hükümetle müşterek menfaatli Reji İdaresi tarafından inhisar şeklinde idare ediliyordu. Şirket ne halka ne de hükümeti memnun etmemişti. İnhisar usulü uygulanmasına rağmen bu usulden mali bir amaç ve fayda elde edilmesi gerektiği halde bunu şirketin hakkıyla temin edemeyeceği anlaşıyordu.

Tütün işlerinden kötü sonuçlara alınması ve bunun inhisar suretinde idaresinden değil, devlet inhisarları olmayıp bir şirket inhisarı olmasında ileri gelmekteydi. Bu durum karşısında hükümet, 1923mukaavelnamesinin sekizinci maddesi ile arzu ettiği takdirde şirketin kırk milyon frank olan sermayesini nakden vererek şirketin bütün hukuk ve vazifesine sahip olma hakkına aldı. Hükümet 1925 yılı Mart ayı başından itibaren bu yetkisini kullanacağını Maliye Vekâleti vasıtasıyla 1924 yılı Teşrinievvelinde reji idaresine tebliğ etti ve bu suretle tütün işleri ile Reji İdaresi'nin ilgisini kesti. Bundan sora 26 Şubat 1925 tarihli ve 558 sayılı kanunla tütün ve sigara kâğıdı inhisarının bir yıl müddetle doğrudan doğruya hükümet tarafında işletilmesi için geçici bir idare teşkil edildi. Bu bir yıl için Hükümet inhisarının elde ettiği gelir beklenenden fazla oldu. Bunun için geçici idare 8 Şubat 1926 tarihli kanunla 1930 yılı sonuna kadar uzatıldı. 31.5.1930 tarihli 1660 sayılı kanun gereğince Tütün İnhisarı hükmü şahsiyeti haiz ve geçici bütçeli bir devlet idaresi olarak teşkil edildi.¹⁷

Türkiye Tütün İdaresinin Milli Ekonomi Bakımından Önemi

1926 yılından itibaren Türkiye'nin ihracatının önemli bölümünü zirai maddeler teşkil etmekte idi. Tütün de bunların başında bulunmaktaydı. 1926-1934 yılları arasında harici tütün satışının genel ihracatta oynadığı rolü bize en açık bir şekilde ticaret bilançosu istatistikleri ortaya koymaktadır.¹⁸

¹⁶ - Refii Şükrü Suvla, *Türkiye Tütün İnhisar İdaresinin Devlet Maliyesi ve Ulusal Ekonomi Bakımından Ehemmiyeti ve Yabancı Tütün İnhisarları ile Mukayesesi*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, II (1936), s.87

¹⁷ - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s.2

¹⁸ - Suvla,, a.g.m, s. 87

Yıl	Genel İhracat - Milyon lira	Tütün İhracatı - Milyon lira	Tütünün Genel İhracattaki oranı
1926	186.5	67.5	% 36
1927	158.5	44.0	% 28
1928	173.5	54.2	% 31
1929	155.2	40.9	% 26
1930	151.5	43.1	% 28
1931	127.3	28.9	% 23
1932	101.3	27.0	% 27
1933	96.2	21.0	% 22
1934	92.2	12.7	% 14

4. DEVLET İNHİSARLARININ VERDİĞİ SONUÇLAR

1. Reji İdaresi'nin son yılı olan 1924 senesinde bütün Türkiye dâhilindeki satış miktarı 22.980.000 kilo ve tutarı 10.480.000 lira kadardı. Bu miktar 1933 yılı satışlarından yaklaşık olarak dört kat azdır.
2. Reji Şirketi zamanında kaçakçılık adeta bir sanat hainli almıştı. Bu nedenle Rejinin sattığı tütün miktarı nüfus başına yılda 300 gramı geçmiyordu. Devlet tütün inhisarı devir aldıktan sonra satış miktarı nüfus başına 800 gram olmuştu. İnhisarların devlet idaresine intikal etmesi üzerine halkın kaçağa karşı olan ilgisinde büyük bir değişiklik meydana gelerek, Hükümetin de tütün memurları kaçak takibinde görevlendirmesi ve kanun gereğince kaçak suçlarının ayrıca seri ve şiddetli takibe tabi tutulması nedeniyle, ülkede kaçakçılık hayli azalmış ve maddi ve manevi tedbirlere 1925 yılından itibaren iktisadi bir tedbir olarak, köy ve kasaba halkı için dört ve altı kuruş fiyatla ucuz sigaralar çıkarılarak kaçağı asgari dereceye indirilmesi mümkün olmuştur. Tütünün bandrol inhisar usulüyle idare edildiği ülkelerin hiç birinde 1925 yılı ve sonrası yıllarda bu kadar ucuz tütün ve sigara satılmaktaydı.¹⁹
3. Reji İdaresi Kaçağı men edemediği ve önemli miktarda satış da yapamadığı için Köylüden satın alıp imalata ayırdığı yaprak tütünde mahdut bulunuyordu. Alınan tütün yaprakları ise yalnız Cibali Tütün Fabrikasında işletiliyordu. 1923 yılı imalatı 3.000.000 kiloya bile varamamıştı. Hükümet inhisarları devir aldıktan sonra fabrika ve atölyeler çoğaltılmak suretiyle, bütçemizin en önemli gelirlerinden biri olan tütün inhisar, hasılatını artırmış ve aynı zamanda köylüden daha çok tütün satın alarak ülke iktisadının gelişmesinde rol oynamıştır.
4. Reji idaresine nazaran devlet inhisarının fazla satış yapmaması, ülkenin daha ekonomik yönden zarar uğraması yanında tütüncülüğün gelişimini etkilemiş, depolama hizmetlerinde çok fazla işçi çalıştırarak zarar sebep olmuştur. Reji İdaresi zamanında şirketin imalathane ve bakım evleri, fen ve sıhhi şartlardan mahrum, bir takım köhne binalardan ibaretti. İnhisarlar İdaresi işletme ve bakım evlerini esaslı bir surette ıslah ederek işçinin rahat çalışacağı ve kaliteli imalatın yapılmasını sağlayacak işletme atölyeleri meydana getirmiştir. İnhisarları idaresi, tütün işletmeciliğini devir aldıktan sonra satın aldığı ve yeniden inşa ettiği işleme evleri ve kapasitesi aşağıda belirtilen seviyeye çıkarılmıştır.

<u>Yeri</u>	<u>Kilo</u>
İstanbul (Şemsi Paşa)	3.000.000
“ (Paşa limanı)	1.500.000
Samsun	1.500.000
Polathane	600.000
Ödemiş	500.000
Bursa	350.000
Adana	300.000
Balıkesir	40.000
Gönen	120.000
Milas	140.000
Kırklareli	140.000

¹⁹ - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s. 3

Uzunköprü	140.000
Akhisar	140.000
Tire	100.000
Urfa	140.000
Gündoğdu	140.000

Reji idaresinin son yıllarında en çok işlediği tütün miktarı üç milyon kilo olup, inhisarların devrinden sonra İzmir, Adana tütün fabrikalarının eksikleri tamamlanarak hızla üretime geçilmiş ayrıca, Urfa ve Bitlis'te mahalli tütünler için atölyeler açılmış, inhisar depolarında yarısı kadın olmak üzere yaklaşık olarak dokuz bin kişi çalıştırılmaya başlanmıştır.²⁰

5. Devletin tütün işçiliğini kendi eline almasıyla birlikte halkın menfaati esas alınmak suretiyle ülkenin iktisadi ve toplumsal menfaatlerini de beraber yürüten şu tedbirleri almıştır.²¹
 - a. Tütün yetiştiren mıntıklarda önemli miktarda tütün alan İnhisar İdaresi, tütün fiyatlarında üreticinin durumu devamlı ön planda tutulmaya çalışılmıştır.
 - b. Tütün ekicisine kredi vermek suretiyle desteklenmiştir.
 - c. Tütün ziraatının ıslah ve gelişmesi için Maltepe ve Samsun'da tecrübe yerlerinde tohum ıslahı ile uğraşarak elde edilen temiz ve iyi cins tohumlar ekicilere dağıtılmıştır.
 - d. Tütün ekicilerini bilgilendirmek üzere, çeşitli mıntıklar göre ziraat usulleri ile tütün hastalıklarına karşı alınacak tedbirleri gösterir yayınlar yapılarak üreticiler bilgilendirilmeye çalışılmıştır.
 - e. Tütünlerde meydana gelen hastalıklar hakkında özellikle batı Anadolu'da görülen "Akdamar" hastalığına karşı, İnhisarlar idaresinin fen şubesi tarafından yapılan araştırma sonunda elde edilen usulle mücadele yapılmış ve bu sayede milyonlarca kilo tütün zayi olmaktan kurtarılmıştır.
 - f. Enfiye ile pipo tütünü imal edilerek satışı sunulmuş, bu üretimlerin ithali kısıtlanmıştır.
 - g. Fabrikalarda çalışan işçilerin sağlık ve diğer ihtiyaçları ön planda tutulmuş ve işçi sağlığını tehdit eden, tütün tozları aspiratörler vasıtasıyla dışarı atılmıştır.

Aspiratörler vasıtasıyla dışarı atılarak, işçi saplığına önem verilmiştir. İşçi çocuklarına Cibali ve İzmir fabrikalarında çocuk yuvaları açılmış ve bu çocuklara özel eğitim vermeye başlanmıştır.

Tütün imalatı Reji İdaresi zamanında yetersiz olarak faaliyet yürütmekte idi. İnhisarlar İdaresi kurulduktan sonra imalat işlerinde yapılan ıslahat fabrikasyonu eskisi ile kıyaslanmayacak şekilde geliştirilmiş ve günün teknik şartları esas alınarak, imalat araçları artırılmıştır. Bu durumu açıklamak için altta belirtilen verilere bakmak yeterli olacaktır.

	Reji İdaresi Dönemi	Tekel ve İnhisarlar İdaresi Dönemi
Sigara makinesi	35	91
Kıym makinesi	-	41
Paketleme makinesi	12	48
Tütün paketleme makinesi	11	51

Tuz

Ülkenin muhtelif bölgelerine dağılmış olan tuz kaynakları içerisinde en önemlisi İzmir civarındaki Çamaltı tuzlası ile çok zengin bir tuz kaynağı olan Koçhisar Gölü'dür. 1930 'u yıllarda 250.000 ton tuz üretimi 170.000 tonu Çamaltı tuzlasından, 30.000 tonu da Koçhisar tuzlasından temin edilmekte idi.

Tuz inhisarının Düğünü Umumiye İdaresi tarafından idare edildiği zamanlarda, ülkenin her ne kadar önemli miktarda üretimi gerçekleşmiştir. Ancak üretim tarzı tamamen iptidaidir.

²⁰ - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s, 4

²¹ - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s, 4-5

Devlet inhisarına geçtiği sırada tuz dört şekilde bulunmakta idi.

1. Deniz tuzu
2. Göl tuzu
3. Memba tuzu
4. Kaya tuzu

Tuz üretimi devlet inhisarına geçtikten sonra, iptidai şekilde üretilen tuz kaynakları, ülkenin gelişmesine paralel olarak tuz endüstrisini kurmuş saf bir gıda maddesi üretimini gerçekleştirmiştir. İdare evvela tuzları tasfiyeye tabi tutmakla başlamış, terkinde az sodyum veya fazla oranda yabancı maddeler bulunan kullanılmaya elverişli olmayan tuzları kapatmıştır. Tuzlalarda çalışana işçilerin yaşama şartları da ıslah edilmiş, Çamaltı, Yavşan ve Kaldırım tuzlarında işçilere mahsus olmak üzere konut, hastane, okul inşa edilmiştir. Ayrıca işçilerin faydalanması amacıyla sinema salonları, spor sahaları ve deniz boynaları yapılarak işçilerin hizmetine sunulmuştur.

Eskiden mutfak tuzları temizlenmeden ve kurutulmadan hemen değirmenlerde öğütülüp piyasaya sevk edilirdi. Çamaltı tuzlasında kurulan mükemmel bir tesisat vasıtasıyla oldukça ince ve beyaz sofraya tuzu üretimi gerçekleştirilmiştir. Burada üretilen daima kuru kalan ve topaklanmayan sofraya tuzları ülkenin büyük bir noksanını gidermiştir.

Ülkenin tuz üretiminin gerçek ihtiyaçlarını karşılamadığını gören idare, fiyat yüksek olduğu için ihtiyaç oranında tuz sarf edilmediğini tespit etmiş, fiyatlarının indirilmesine karar vererek 2762 sayılı kanunla 1935 yılından itibaren tuzlada altı kuruştan üç kuruşa indirilmiştir. Köylünün ihtiyacı düşünülerek yapılan bu indirim sonucunda tuz satışı önemli oranda artmıştır. Bu duruma göre:

- a. Bilhassa hudutlardan mani olmak için 1518 sayılı kanunla satış fiyatları maliyet fiyatlarına indirilmiştir. Halka ve hayvanlara ucuz tuz teminine çalışılmıştır.
- b. Tuz satışında ilk adım olarak ülkenin en çok hayvan yetiştiren mntıklarından biri olan Kars ve Beyazıt havalisine tuz ihtiyacını temin eden Kağızman ve Kulp tuzlarında satış fiyatı altı kuruştan üç kuruşa indirilmiştir.
- c. Balık, zeytin ve peynirin yabancı ülkelere ihracını temin etmek ve bunlara ait sanatları teşvik etmek amacıyla ihraç edilen, balık, peynir ve zeytin'e muayyen oranda sarf olunan tuzun kilosu beş kuruş pirim verilmesi esası 1518 sayılı kanunla kabul edilmiştir.

Halkın, hayvanların ve sanayinin tuz ihtiyacını daha kolay ve daha ucuz temin etmek amacıyla gerekli olan çalışmalar yapılmaya devam edilmiştir.²²

Türk tuzlarının evsaf ve temizlik itibarı ile birçok yabancı tuzlara göre üstün kalitede olması, dış piyasada Pazar bulmasına neden olmuş ve ihracat miktarı, devamlı olarak artış göstermiştir. Başlıca tuz alıcıları Japonya ve Yugoslavya, Suriye ve kuzey Avrupa ülkelerinden bazılarında tuz satışı yapılmıştır. Harici satış toplamı 1937 yılında önemli randa artarak 120.000 tona ulaşmıştır.²³

5. İSPİRTO VE İSPİRTOLU İÇKİLER

Cumhuriyetten önce ispirto ve ispirotolu içkiler, küçük sanatlar halinde bulunuyordu. Şarap, likör fabrikaları mevcut olmadığı gibi, rakı imalatı da küçük sermayeler tarafından iptidai bir şekilde yapılmakta idi. Ülkeye her yıl yaklaşık olarak 14.15 milyon kilo ispirto girerdi. Düğünü Umumiye İdaresinin yıllık raporlarında da belirtildiği gibi, bu ispirotoların çoğu rakı ve konyak gibi ispirotolu içkiler yapıldı. İmal şekli çalkalama dediğimiz iptidai usulden ibaretti. Rakı ve konyak, ithal fiyatı belli olmayan ispirotolar sulandırılarak ve içerisine esans, boya gibi bazı kimyevi maddeler karıştırılarak çalkalama suretiyle imal edilirdi. İstiklal Harbi sırasında, ispirto ve ispirotolu içkiler

²² - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s , 6-7

²³ - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s , 7

“Rusmu Varıdatı Mahsusa İdaresi” vasıtasıyla eski usulüne uygulanmasına devam edilmiş ve men-i müskirat kanununu üzerine bu faaliyet yalnız

İspirto işleri kalmıştı. Daha sonra çıkarılan 790 sayılı kanun ile Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde ispirto ve ispirtolu içkilerin imalatı ve hariçten ithalsi hükümetin inhisarı altına konulmuş ve bu inhisarın kısmen veya tamamen bir şirkete devri suretiyle idaresi için hükümete yetki verilmişti. Hükümet bu yetkiyi müskirat inhisarının işletmesini bir şirkete ihale etmişti. Bu şirket hükümette birinci yılda yedi milyon lira verecekti. Fakat şirket ilk yılda taahhüdünü yerine getirmediğinden faaliyeti durduruldu. Bu durum üzerine 1071 sayılı kanun ile doğrudan doğruya Hükümet İnhisarı şeklinde 26 Şubat 1927 tarihinde idareye başlanılmıştır.²⁴

Bir yandan kaçak içkileri men etmek diğer yandan da imalatı ülke mahsullerinden üzüm, incir ve diğer meyvelerden yapılmasını sağlayarak, dışarıdan ispirto ve ispirtolu içki ithalini durdurma aşamasına gelmiştir. Bu konuda yapılan çalışmaları şöyle özetlemek mümkündür:

- Devlet İnhisarının kurulduğu 1927 yılından itibaren bütün rakılar ülke mahsulleri ile üretimini sağlamıştır. 1927, 1928, 1930, 1931 ve 1932 yılları zarfında toplam olarak kırk bir milyon kilo üzüm ve yirmi üç milyon kilo incirden belirtilen üretim gerçekleştirilmiştir.
- Ülkenin ihtiyaç duyduğu ispirtolar, şeker fabrikaları tarafından üretilmeye başlamasıyla, hariçten ispirto ithaline ihtiyaç kalmamıştır.
- Topraklarımızın şaraplık üzüm yetiştirmeye elverişli olduğu ve Düğünü Umumi idaresi zamanında şarap üretildiği dikkate alınarak, Tekirdağ’da bir şaraphane kurulmuştur. Bundan başka yabancı ülkelere şarap ihraç edenlere prim verilmek suretiyle şarapçılığın gelişmesi himaye edilmiştir.
- Rakının en önemli ham maddesi anason’dur. 1927 yılından önce rakılar genellikle hariçten ithal edilen anatol hammaddesi ve anason yağı kullanılırken, İnhisarlar idaresinin teşekkülünden sonra imalat yalnız yerli anason kullanılması sağlanmış, çok iyi cins anason yetiştiren Çeşme ve havalisi üreticilerine avans verilerek anason ekimi teşvik edilmiştir
- İspirtolu içkiler imalatı için Hükümet İnhisarı’nın meydana getirdiği fabrika ve imalathaneler şunlardır:
 - Paşabahçe’de ispirto tasfiyehanesi ile rakı ve suma imalathanesi;
 - Mecidiyeköy’de likör fabrikası;
 - Tekirdağ’da şarap fabrikası;
 - Diyarbakır, Gaziantep ve Mersin’de rakı imalathaneleri.

Yukarıda belirtilen faaliyetlerden sonra ispirto ve içki durmuş sadece viski ithali yapılmaktaydı. İspirto ve ispirtolu içkiler inhisarının hükümete intikalinden sonra geçen altı yıllık müddet zarfında satılan soma rakı, şarap, konyak ve diğer içkilerin miktarı yüz derecelik litre ile yirmi beş milyon litreye yakındır.²⁵

6. BARUT VE PATLAYICI MADDELER

Türkiye Cumhuriyeti İnhisarlar İdaresi teşekkülü içerisinde bulunan inhisarlardan biride barut ve patlayıcı maddeler inhisarıdır. İmparatorluk döneminde Tophane-i Amire Müdürlüğü tarafından idare edilmekte idi. 1340/1924 yılında askeri Fabrikalar Müdüriyeti Bütçe Kanununa dâhil edilerek, “av mühimmatı ve av saçması inhisarları” başlığı altında bütçe içerisine alınmıştır. 28 Teşrinisani 1341 (Kasım 1925) tarih ve 672 sayılı kanunla bunlar hazine menfaatine uygun olarak işletilmesi için Maliye Vekâleti’ne devredilmiştir. Maliye vekâleti bu inhisarları en iyi bir şekilde işletme çarelerini aramış ve bu amaçla bunların işletilmesini ihaleye çıkarmıştır.

²⁴- B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti’nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s , 8

²⁵-B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti’nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s , 9-10

İlk önce revolver fişegi ve av mühimmatı inhisarlarının 3 Haziran 1926 tarihinde ve sonra barut ve çeşitli patlayıcı madde inhisarının 8 Eylül 1926 tarihinde ihale edilmiştir.

Maliye Vekâleti hazırladığı şartnameler uyarınca bu ihalelere katılacak firmaların Türk Anonim Şirketi olması şartı esas alınarak, belirtilen inhisarlar ayrı ayrı Türk Şirketlerine ihale edilmiştir. Şirketler şartnamelerindeki taahhütleri gereğince, her tarafta satış teşkilatı kurmakla beraber, bazı yerlerde ve küçük Yozgat'ta barut ve patlayıcı madde, İstanbul Haliçte Silaharağa civarında av ve revolver fişekleri ile ayrıca bir av saçma fabrikası inşaatına başlayarak bunlardan av saçma fabrikası inşaatı 1929 yılında bitirilerek faaliyete sokulmuş, patlayıcı madde fabrikasının kara barut kısmı hariç olmak üzere diğer kısımları 1931 yılı Teşrinisani başında bitirilerek tecrübe imalatına başlanmıştır. Fişek fabrikası da tamamlanarak 1931 yılı sonunda faaliyete geçmiştir.

Barut inhisarı şirketinin barut ve patlayıcı madde satışları 1929 yılına kadar tedrici olarak yükselerek 1929 yılında 707 tona ulaşmıştır. Fişek inhisarı şirketinin satışları 1929 yılına kadar muntazam bir yükselişle 1930 yılında üretim faaliyetleri artmış ancak 1931 yılında üretimde kısmi bir oranda azalma görülmüştür.²⁶ Av saçması satışları 1928 yılından itibaren devamlı artış görülmüş ve 1929 yılına gelindiğinde üretim ve satışları da belirlenen hedefe ulaşılmıştır. 1930, 1931 yıllarında satışlarda düşüş meydana gelmesi nedeniyle, şirketlerin 1930 yılı ile 1931 yılı sonunda, hazineye karşı taahhütlerini yerine getirememeleri nedeniyle mali vaziyeti düzeltmek amacıyla 16 Nisan 1931 tarihinde, Maliye Vekâleti ile şirketler arasında yeni bir sözleşme imzalanmıştır. Bu yeni sözleşme uyarınca yapılan çalışmaları değerlendiren Maliye Vekâleti, çalışmaları yetersiz görmesi nedeniyle sözleşmeler fesih edilerek, inhisarların işletmesi, "Barut Ve Patlayıcı Madde, Fişek Ve Av Mühimmatı Ve Av Saçması İnhisarları İşletmesi Geçici İdaresi" teşekkül edilen yeni idareye devredilmiştir. Devlet inhisarı şeklinde idareye başlayan yeni idare, ilk iş olarak satış usullerini Hükümet İnhisarı şekline uygun olarak düzenlemeye gitmiş ve barut, fişek fabrikalarının eksiklikleri gidermeye çalışılmıştır. Yapılan düzenleme sonucunda fabrikaların dinamit üreten kısmı tam randımanla çalışmaya başlamış, kara barut üretim tesislerinde yapıları yenilendirme çalışmaları sonunda iyi cins barut üretimine başlanmıştır. Fişek fabrikasındaki eksikliklerin giderilmesi yanında, çalışan işçilerin eğitimden geçirilmesi ve yeni üretim tezgâhlarının satın alınması ile Teşrinievvel 1932 ayından itibaren bu fabrikada da üretim faaliyetleri normal seyrine kavuşmuştur. Yenileme çalışmaları sonucunda av saçması fabrikasında da üretim hedeflenen seviyeye ulaşmıştır. 1932 yılında fabrikalarda: 379.767.12 lira maliyetinde 980.422.81 lira değerinde ticari malzeme üretilmiş, bu harcamaların önemli bir bölümü, henüz fabrikamızda üretilmeyen patlayıcı madde temini için dış satın almada kullanılmıştır.²⁷

1859 tarihinde "Rüsumat emaneti" ismiyle bugünkü gümrük teşekkülünün esası kurulmuştu. Bu kuruluşla beraber "Gümrük idaresine uğramadan ve resimlerini vermeden mal girme ve mal çıkmasını men etme göreviyle "Muhafaza Memurluğu" ismi adı altında bir teşkilat vücuda getirilmişti. İlk muhafaza teşkilatı yalnız İstanbul limanında çalışan ve İstanbul Gümrük Nazırlığına bağlı bir deniz muhafazası halinde kurulmuş ve başına" dört çift ağası" unvanı ile Halit ağa getirilmişti. Yavaş yavaş Osmanlı Devleti'nde meydana getirilene 17 Rüsumat Nazırlığı'nda muhafaza teşkilatı da kurulmuş ve 1881 yılından itibaren 22 yıl bu teşkilat çalışmalarına devam etmiş ancak bazı gümrük resimlerinin Dügünü Umumiye idaresince tahsilini başlaması nedeniyle yeni bir teşkilatlanma meydana getirildi.

Dügünü Umumiye İdaresi kendi tahsil ettiği gümrük resimlerinin kaçakçılığına mani olmak için kendisine bağlı özel bir muhafaza teşkilatı kurmuş ve aynı zamanda devlet muhafaza teşkilatının kendilerine yardımcı olmasını da sağlamışlardı. Bunu temin edince; Devlet Muhafaza Teşkilatı'nın masraflarının % 40 Dügünü Umumiye idaresine , % 60 devlete ait olmak üzere bu teşkilatı da düzenleme yoluna girmişlerdir. Bu düzenlemede Başmüfettiş, Müfettiş, merkez memuru, merkez memur muavini, deniz muhafaza müdürü, sahil muhafaza müdürü, isimleriyle bir takım idari makamlar vücuda getirilmiş ve muhafaza teşkilatını hem sayı hem de görev kapsamını genişletilmişti.

²⁶-B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s , 11

²⁷-B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s , 12-13

1889 da deniz kuvvetlerine iki istimbote ilave edilmiş ve 1909 da da “Vazife” adında bir yat ile altı da balıkçı gemisi bu teşkilata dâhil edilmişti.

1914-1918 yılları arasında I. Cihan Harbi’nde ise deniz vasıtaları askeri kuvvete dâhil edilmiş olduğundan Muhafaza Deniz faaliyeti tamamıyla durmuş ve esasında normal ticarete kalmamış olduğundan muhafaza teşkilatı faaliyeti sınırlı bir çerçeve içerisinde faaliyetine devam etmiştir. 1918 den 1922 yılına kadar Milli Mücadele yıllarında düşman işgali altında kalan kısımlarda muhafaza teşkilatı için kara bir devir, diğer yerlerde ise Milli Mücadele vazifelerini ifa eder bir durum almıştı. Bu duruma göre 1859-1923 yılına kadar devam eden 64 yıllık muhafaza tarihi:

1. Mahdut bir hüviyetle devlet gelirini kaçaktan korumaya çalışması;
2. Düğünü Umumiye hesabına milli kaynakları istismar edilmesine yardım etmeden ibaret olduğudur.

Kapitülasyonlarını kaldırılması milli bir ekonomik sistemin kabulü ve buna uygun olarak iç ticaret ve sanayinin geliştirilmesi faaliyetleri, döviz durumu, gümrük tarifelerinin milli ekonomiye uygun şekil alması, takas ve kliring usulleri, altın meskukatın ve altının merkez bankalarına kapanması, bütün dünya da olduğu gibi ülkemizde de büyük hedefler taşıyan büyük kaçakçılık hareketlerine, dolayısıyla yol verdi. Bunu kariyla beraber milli şuur ve hüviyeti de öldüren uyuşturucu madde kaçakçılığı da eklendi. 1931 yılında milli ekonominin gelişmesini sağlamak için gümrük tarifelerinde yapılan düzenleme ve kontenjan usulünün ihdası, kaçakçılığa yol açacağı düşünülerek bu kaçakçılığı önlemek amacıyla bütün takip kuvvetleri askeri bir teşkilata,, bir kumandaya bağlandı. 1931 yılında bütün devlet kaçakçılığını takip vazifesiyle Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti’ ne bağlı olmak üzere “Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı” teşekkül ettirildi aynı zamanda kaçakçılık suçlarına ağır cezaları içeren 1918 sayılı kanun çıkarıldı. Çıkarılan kanunun uygulanmasını sağlamak amacıyla “İhtisas Mahkemeleri kuruldu. Bu mahkemelerin Suriye sınırında olanları da “Askeri İhtisas Mahkemeleri” haline getirildi, ayrıca bazı sınırlar askeri muhafaza kıtalarına devredildi.

Komutanlığın kuruluşunun altı yıllık faaliyetinin özeti şöyledir:

Yakalanan	Sayısı
Kaçakçı (sağ olarak)	40783
“ölü olarak	
Silah	1337
Mermi	30102
At	3054
Eşek	8523
Deve	941
Öküz	1138
Kesim hayvanı	28943
Kaçak motoru	231
İpekli eşya	42823 kilo
Yünlü eşya	40404 kilo
Pamuklum eşya	2282753
Eski elbise	14335 ad.
Şeker	150303 kg.
Gaz	91310 lt.
Döviz kaçağı olarak Tl.	187595
Oyun kağıdı	2345 deste
Tuz	260398 kg.
Tütün	188581
Sigara kağıdı	17157158 df.
Çakmak	6370 ad.
Çakmak taşı	502782 ad.
Kibrit	103838
İspirtolu içkiler	48536 şişe
Uyuşturucu madde	11788 kg.
Uyuşturucu madde imal yeri	26

Cumhuriyet dönemine intikal şekliyle ve bu devirdeki safhalar yukarıda özet olarak ele alınan İnhisar İdarelerinin işleri daha yakından takip ve yönlendirmek üzere 1931 Kânunuevvel/Aralık sonunda Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti teşkil olunmuştur. Devlet tarafından işletilen inhisarların idarelerini birleştirme konusundan uzun müddetten beri mevcut düşünceler 1932 yılında uygulanmaya konularak tütün, tuz ve müskirat inhisarları birleştirilmiştir. Barut ve patlayıcı madde, fişek ve av malzemesi ile sav saçması inhisarları şirketlerinin tasfiyeleri bitip bu işlerin kesin idare şekli faaliyete geçince, bunların idaresi de diğer inhisarlardaki ile birleştirilmiştir. Birleştirme işlemleri, Devlet inhisarlarının bir sistem dâhilinde idare edilmelerini mümkün kılmak ve bu sebeple faydalı olmakla beraber, gerek adet ve maaşından ve gerekse diğer masraflardan önemli ölçüde tasarruf sağlanmıştır. İnhisarların idaresini daha uygun bir hale getirmek için yabancı mütehassıslar getirerek, idarenin ıslah ve düzenlenmesi için raporlar hazırlattırılmıştır. Diğer taraftan ülkemizde iyice kök salan devlet inhisar sistemine esaslı kanuni istikamet vermek ve bu teşkilatta çalışan memurları daha verimli çalışmalarını sağlamak için çeşitli kanunlar ve bu kanunlara dayanılarak yönetmelikler çıkarılmıştır. 1933 yılında yürürlükte bulunan tütün inhisarı kanunu, çiftçiye, tüccara ve devlete en yararlı şekle koymak üzere her üç kesim temsilcilerinden meydana getirilen bir komisyon tarafından hazırlanan proje, kanun metni haline getirilerek, TBMM'ne sunulmuş ve kanunlaştırılmıştır.

Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin teşekkülünden sonra madenci ve avcılar lehine yapılan bazı çalışmalar:²⁸

Malzemenin cinsi (kilo olarak)	Maliyet fiyatı	Madencilere maliyet üzerinden yeni Satış Fiyatı
Gom I	350 kuruş iken madencilere	190 kuruşa indirilmiştir.
Gom II	325 “ “ “	180 kuruşa indirilmiştir.
Gom III	295 “ “ “	160 “ “
Jelatin	295 “ “ “	160 “ “
Gamzit	285 “ “ “	145 “ “
Grizitin roş	260 “ “ “	140 “ “
İki kordelalı fitil (m. olarak)	10.375 krş. İken madencilere	8 “ “
Tek kordelalı fitil (m. olarak)	7.875 krş. İken madencilere	6 “ “
Üç katlı katranlı fitil (m. Olarak)	5.875 krş. İken madencilere	5 “ “
İki katlı katranlı fiti (m. Olarak)	5.373 krş. İken madencilere	4 “ “
Kapsül no. 6 (adet olarak)	3.25 krş iken madencilere	3 “ “
Kapsül 8 numara (adet olarak)	4.25 krş. İken madencilere	4 “ “
Elektrikli kapsül	20 krş. İken madencilere	15 “ “
Emniyetli tutuşturucu (adet olarak)	9.875 kuruş iken madenciler	6 kuruşa indirilmiştir.
Taş barutu birinci kalite (kg.)	212 kuruş iken madencilere	120 kuruşa indirilmiştir.
Taş barutu ikinci kalite (kg)	182 kuruş iken madencilere	110 kuruşa indirilmiştir.
Malzemenin cinsi	Eski satış fiyatı	Yeni satış fiyatı
Birinci av barutu (kg.)	286 krş.	220 krş.
İkinci av barutu (kg.)	231 krş.	180 krş.
Kara barut için boş kovana (paket olarak)	220 krş.	200 krş.
Adi yüzük boş av kovana	210 krş.	150.krş.
Dolu av fişekleri (adet)	8 krş.	5 krş.
Onar tanelik kutularda	8 Krş.	6 krş.
“ “ “	9 krş.	7.50 krş.
“ “ “	10.50 krş.	8. krş.
“ “ “	11.50 kış	9 krş.
“ “ “	12.50 krş.	9.50 krş.
Av saçması (kg. olarak kiloluk ve yarım kiloluk kutularda)	70- krş.	50 krş.

²⁸ - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s , 16-17

Cumhuriyet kurulduktan sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanan 11 Nisan 1334 "1918" tarihli gümrük kanunu uygulanmaya devam edilmekte idi. Uygulanan bu kanun günün şartlarına göre yetersiz kalmakta idi. Bu yetersizlikleri şöyle sıralamak mümkündür.

- a. Kanunun emniyet muamelesi ile ilgili hükümlerde hileleri yeterli derecede karşılamamakta yetersiz kalması.
- b. b-Eşya ve resim kaçakçılığı kanununun eksik kalmış hükümleri arasında bazı açıklıkların bulunması.
- c. c- Hudutların kaçakçılığa karşı emniyeti için konulmuş olan hükümler, hudutların haline ve kaçak vaziyetine nispetle noksan bulunması;
- d. d- Hemen yalnız kaçakçı kovalanıp bir çok durumda nakil ve vasıta serbest kalmakta idi. Ülkeye giren kaçağın sonuna kadar kovalanması veya yakalanan kaçak ve kaçakçılar için mahkemeden hüküm alınması, kanun un eksik hükümleri nedeniyle çok defa mümkün olmuyordu.²⁹

Diğer yandan:

- a. Gerek tüccar ve gerek yolcu işlemlerine ait bazı hükümlerde fazla külfet verici formaliteler bulunuyordu.
- b. Aynı külfet gemilerin gümrük işlerine ait hükümlerde de mevcuttu.
- c. Gümrüğün kendi yapacağı işler için zorluk veren ve gümrük idaresi menfaatine kaçakçılık ve hilekarlıkla çarpışan memur veya ilgili şahısların bu gayretinden adeta bıktırarak derecelere varan güçlükler görülüyordu.
- d. d-Kanundaki bazı hükümler, başka ülkelerdeki usullere ait zıt ve fazlaca şiddetli bulunuyordu.

Hileye yol veren açıkları kapamak, kaçağın önüne geçmek, dürüst ve düzgün çalışan memurlarla, uygunsuzlukları idareye haber verenlerin ikramiye haklarını, çabuk verip gayretlerini artırmak, suçluların yaptıklarını, eksik hükümler veya usul noksanlığı yüzünden yanlarına bırakmamak,; işlerin zabıta ve emniyeti dışımda kalan külfetli formaliteleri ortadan kaldırmak; kısaca; ahlak ve menfaat vadisinde ve hazinenin hakkı mevzuunda son derece nezaket ve hassasiyeti bulunan gümrük sahasında halk ile idare arasındaki ilişkilerde menfaatin doğurabileceği her türlü fenalıklardan, her iki tarafı da koruyup işleri temiz ve düzgün yürütecek tesirli ve kuvvetli hükümler koymak ve tedbirler almak ihtiyacı belirilmiş oluyordu. Yukarıda belirtilen hususlar dikkate alınarak 905 ve 906 sayılı kanunlar, cumhuriyet idaresinin gümrük işleri üzerinde ilk hamle hareketini ifade eder.³⁰ Bundan başka teşkilat günün şartlarına ve ihtiyaçlar göre düzenlenmiş; İstatistik ve Teknik Müdürlüğü kurulmuştur. Gümrük gelirlerinin düzenli ve güvenilir olarak kontrol edilmesi ve zamanında aylık, yıllık istatistikler çıkarılması imkânı hazırlanmış; evvelce denetime tabi tutulamayan gümrük komisyoncuları için ilk önce bir talimatname ve daha sonra da 1903 sayılı kanunla bunların maiyet memurlar ile tüccar müstahdemlerinin hangi şartları taşıması gerektiği ve kimlerin gümrüklerde ne şekilde iş takip edebilecekleri belirtilmek suretiyle, hilekârlıkların bu şekilde menine ait tedbirler alınmış; müfettişlerin sayısı artırılmış, bunlara hızla giden açık deniz motorları ilave edilmiş; yapılış ve vaziyeti kaçağa kolaylık veren "ege" sahil mıntıkası ile güney hududuna muhafaza alayları konularak 1510 sayılı kanunla da kaçak işleri ile bütün devlet kuvvet ve vasıtaları ile ilgilenmiştir.

Bir tarafta bu ilerleme ve düzeltme yolunda daha hızlı adımlarla yürümek ve uygulama sahalarında daha tesirli tedbirler almak arzusu, diğer taraftan 1923 yılından sonra ülkenin genel iktisadi durumu ve ülkenin ithalatı kısıtlaması sebebiyle kaçakçılığın daha menfaatli ve cazibeli bir meslek haline gelmesi ve muamele safhasında da hile ve sui istimali artırmaya müsait olması, bu işleri daha yakından görmek ve idare etmek ihtiyacını doğurmuştur. Bu nedenle Gümrük Vekâletinin

²⁹ - B.C.A. (Gümrük ve İhissarlar Vekâleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s. 1

³⁰ - B.C.A. (Gümrük ve İhissarlar Vekâleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s. 2

(Bakanlığı'nın) Yalnız Gümrük ve İnhisarlar işlerine bakması kararlaştırılmıştır. 1906 sayılı kanun 29.11.1931 tarihinde kurulan Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti ve Bakanlıkla birlikte teşkil edilerek ve aynı bakanlığa bağlanan Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı ve kaçakçıyı daha iyi bir şekilde takip eden, daha çabuk muhakeme eden, daha ziyade cezalandıran, 1918 numaralı kanun ile, görevini suiistimal memurlardan idarenin temizlenmesinin sağlanması amaçlanmıştır. 1920 sayılı kanun, cumhuriyetin bu konularda başarma azminin göstergesi olarak görmek gerekir.³¹

Kaçakçılar yaptıkları işin, devletin gelirlerine, milletin ahlaki ve iktisadi bünyesine yapacağı zararları görmemek ve kendi menfaatini milletin zararında görece kadar bir yapıya sahip oldukları gerçeği ortadadır. Bilhassa güney hudutlarımızdan kervanla kaçak mal sokulmaktadır. Bu durumu önlemek için o günün şartları ve mali durumu çerçevesinde bütçe imkânları dâhilinde askeri teşkilata gereken teçhizat sağlanmış ve mevzuatta düzenlemelere gidilmiştir. Güney hududumuzda alınan tedbirler diğer hudut ve sahillerimizde de uygulanmasına karar verilmiştir.

1931 yılı sonlarında 1841 sayılı kanun çıkarılarak Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin kurulması ile birlikte askeri ve sivil bütün Gümrük Muhafaza Teşkilatı Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti'nin denetim ve gözetimine verilmiştir. Kaçakçılıkla mücadele ile birlikte aynı zamanda hudut ve sahillerin korunması görevini yürüten belirtilen kuvvetlere her konuda destek sağlanmış ve rahat çalışmalarını sağlayacak yasal mevzuatlarda düzenlenmiştir.

1932 yılı başında çıkarılan 1917 sayılı kanunla “Gümrük ve İnhisarlar Komutanlığı kurularak görevine başlamıştır. Kaçakçılığın menine dair 1929 yılında çıkarılan 1510 sayılı kanundaki cezaların hafifliği ve hüküm verme usulünün ağırlığı, kaçakçıların cüretini artırdığı görüldüğünden, bu kanun yürürlükten kaldırılarak yerine 1932 yılında daha ağır cezalı ve daha çabuk hükümlü bir kanun çıkarılmış ve bu kanunla yalnız kaçakçıların mahkemesi ile uğraşmak üzere güney hudutları mıntikasında üç askeri ve ülkenin diğer mıntıklarında on altı adli ihtisas mahkemesi kurulmuştur.

Güney hudutlarımızdan sonra Adalar Denizi sahilleri ile Rize Vilayeti sahil kısmında kaçakçılıkla daha sıkı mücadele ihtiyacı duyulduğundan, bu sahillerde kaçakçılığın meni ve sahil emniyeti vazifesi ile görev yapan Jandarma Bölükleri 1932 yılında bütçeye yük olmadan, kendi masrafları ile Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı kadrosuna geçirilerek, sahillerimizin bu kısımlarında bulunan Gümrük ve İnhisarların sivil muhafaza teşkilatı da askere devredilmiştir. Bu suretle güney hudutları ile sahillerimizin bir kısmında askerleşen sivil muhafaza teşkilatı, kendilerine mahsus yeşil-lacivert kıyafetle görev yapması sağlanmıştır. Bu askeri birlikler takım, bölük, tabur, alay halinde teşkilatlanmış, askeri eğitimin yanı sıra, kaçakçılıkla ilgili eğitim verilmeye başlanmıştır.³²

25.7.1932 tarihinde gümrük tarifelerinde değişiklik yapılması istenmiş ve bu amaçla TBMM'ne Başbakanlık tarafından bir önerge verilmiştir. Değişiklik önergesi Meclis'te görüşülerek kanunlaşmıştır.

7. B.M.M. YÜKSEK REİSLİĞİNE

Müteşekkil tarife komisyonu tarafından tertip olunup Maliye Vekâletince teklif edilen ve İcra Vekilleri Heyetinin 23.1.1929 tarihli içtimaında Yüksek meclise arzı kararlaştırılan Gümrük ithalat tarifei umumiyesile tarife kanunu lâyihası ve esbabı mucibe mazbatası teferruatıyla birlikte takdim olunmuştur. Muktezasının ifa ve neticesinin işarına müsaade buyrulmasını rica ederim efendim.

Başvekil İsmet

Teklif Edilen Değişiklik Gerekçesi

Osmanlı imparatorluğu devrinde, gümrük resminin kıymet üzerinden istifası usulünün terki ile yerine sıklıti müstenit mütefavit tarife sisteminin ikamesi düşünülmüş ve bu maksada göre tertip edilen

³¹ - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s. ,3

³² - B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10, s. , 4-5

tarife projesi, harbi umuminin bir dereceye kadar bahşettiği fırsattan bilistifade 10 Mart 1332 tarihinde kanuniyete iktiran ettirilerek 1 Eylül 1332 tarihinde tatbik mevkiine konulmuştur, Birinci tatbik senesinde elde edilen varidatın miktarı ithal edilen eşyanın mecmu kıymetine nispetle vasati yüzde on sekizi gösterdi ki ondan evvel kıymet üzerinden alınan resim yüzde on bir olduğuna göre tarife sistemi yüzde miktarını yedi nispetinde arttırmış oldu. Tarifede eşyanın tasnif tarzına ve her birine tarh edilen resim hadlerine nazaran tahsil olunacak gümrük varidatının mecmuu, kıymeti eşyaya nispetle, vasati en çok yüzde yirmi tahmin olunuyordu. Fakat harbi umumî sebebi ile eşya kıymetlerinin tedricen yükselmiş olmasından dolayı ilk tatbik senesinde ki nispet müteakip senelerde tenezzülde devam etmiş ve mütareke senelerinde yüzde altıya inmiştir. Bir taraftan eşya kıymetlerinin esasen yükselmesinden ve diğer taraftan para farklarından dolayı eşya kıymetleri ile resim hatları arasında husule gelen bu nispetsizliği Hükümeti Milliye beş ve on iki emsallerini tatbik suretiyle kısmen izaleye teşebbüs etmiştir. Bu misillerin pek mahdut bir kısmı Lozan muahedesiyle tadil ve diğerleri ipka ve bilahare Hükümet, kanunu mahsusuna tevfikân gayri muahid olan devletlerin mevaridatına tatbik edilmek üzere beş ve on iki olan misillerini sekiz ve on beşe iblağ etmiş şekilde tatbik edilmekte bulunmuştur. Bununla beraber eşya kıymetlerinin seneden seneye artması ve tarife emsalinin altınla evrakı nakdiye arasındaki nispeti takıp edememesi ve ticaret muahedeleriyle kabul edilen tenzilât neticesi olarak sulhtan sonraki senelerde cibayet olunan gümrük resmi son istatistikler göre eşya kıymetine nazaran nispeti yüzde on iki ilâ on dört derecelerine kadar inmiştir.³³

İstatistikleri mevcut olmayan son senelerde de bunun daha dun derecelere düşmüş olması kaviyyen zan edilmektedir. Elyevm meri olan tarifinin metnine gelince:

- 1-Diri hayvanlar;
- 2-Hayvanattan hâsıl olan mekûlât ve balıklar;
- 3-Zehair ve hububat ve bunların mütahselatı ;
- 4-Meyve ve sebzeler;
- 5-Müstemlekât erzakı ve şekerlemeler;
- 6-Müskirat ve ispirotolu sular ve sirke envai ve maden suları;
- 7-Nebatî yağlar;
- 8-Tömbeki ve tütün;
- 9-Tohum, nebatat, un ve nebatat döküntüleri;
- 10-Hayvanat derileri;
- 11-Mamul deri ve kösele ve kürkler;
- 12-Gübreler;
- 13-Kereste, ağaç mamulâtı, sepetçi, kalburcu, fırçacı mamulâtı:
- 14-Kâğıt ve tatbikatı;
- 15-Pamuk ve pamuk mamulâtı;
- 16-Keten, kenevir ve sair iplik imaline mahsus mevadı nebatîye, [pamuk müstesnadır]
- 17-İpek, ipliği ve mensucatı;
- 18-ün, Yün ipliği ve mensucatı;
- 19-Hazır elbise, moda eşyası, çamaşır;
- 20-Lâstik ve lâstik mamulâtı, muşamba

³³-T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Yetmiş Dördüncü İnikat 1 - VI - 1929 Cumartesi, 314 numaralı Gümrük tarife kanunu lâyihası ve Muhtelit Encümen mazbatası ile Bütçe Encümeni mazbatası, XII, s. 1

- 21-Mahrukat;
 22-Camlar, taşlar, porselen ve eşya züccaciye;
 23-Maadin
 24-Makine ve aleti mihanikiye
 25-Araba, vagon ve gemi
 26-Saatçi mamulâtı, alet ve edevat, aleti musikiye
 27-Sanayi mahsus züyut ve iç yağları ve mumlar ve sabunlar
 28-Patlayıcı maddele;
 29-Hazır boya, müstahselatı kimyeviye, eczayı tıbbiye, itriyat ve reçineler;

30-İşbu tarifenin başka yerlerinde zikredilmeyen eşya; Suretinde eşya otuz fasla tefrik ve bu fasillara dâhil olan eşya 1193 numarada tadat ve her birinin resmi tayin edilmiştir. Bu numaraların hiç birine dâhil olamayan eşyadan tarife kanununun birinci maddesi hükmüne tevfikan kıymeti üzerinden yüzde yirmi ve gayri mezkûr edviyeden 743 numara mucibince kezalik kıymeti üzerinden yüzde yirmi beş ve goblen halılarından yine kıymeti üzerinden yüzde yirmi beş hesabi ile resim alınmak esası kabul edilmişti. Tarifede resme matrah ittihaz dilen vahidi kıyasilerin esası sıklet olmakla beraber bazı eşya için adet, hacim ve canlı hayvanlar için de rey, vahitleri kabul edilmişti. Kıymetin yüzdesi itibari ile tarh edilen resimlerin dereceleri yüzde yarım ve bir olanları bulunduğu gibi yüzde elli olanları davardı. Fakat bunlar pek nadirdi. Resim tarhi siyasetinde ithalatı büyük miktar ifade eden mevatta yüzde on beş ilâ yirmi, ziyet eşyası addedilen lüks mahiyetinde olan eşyadan da yüzde yirmi beş, otuz nispetleri tarifenin evsafı asliyesini teşkil ettiği görülmekte idi. Sayılan delillere ve tarife haricinde kalan eşyadan kıymeti üzerinden yüzde yirmi resim alınması esası kabul olduğuna nazaran vasati resmen yüzde yirmiye reşide olunması düşünülmüş demektir. Bu tarifenin müddeti mebdei meriyetinden itibaren üç sene olacağı tarife kanununun yirmi dördüncü maddesinde zikredilmiş iken Hükümeti sakıta 12 Eylül 1335 tarihli kararname ile bu müddeti bilâ müddet temdit etmiş ve temdit keyfiyeti Milli Hükümet'çe de emsalleri tezyit edici kanunlarla kabul edilmiştir.³⁴

Lozan muahedesi icabınca bu tarifenin tatbikine 6 ağustos 1929 tarihine kadar devam edilmesi mukarrer bulunmuş ve ondan sonra bunun yerine memleketin iktisadî ve malî ihtiyaçlarına uygun bir tarifenin ikamesi lâzım gelmiş olmasına binaen yeni tarifenin tertibi vazifesi 18 teşrinisani 1925 tarihli Heyeti Vekâleti Celile kararı ile komisyonumuza teffiz buyrulmuştur. Mevkii tatbikte bulunan tarifenin tarihçesi bundan ibarettir. Komisyonumuzun, mesaisine ait programını tanzimden sonra ilk meşgul olduğu nokta, vücuda getireceği bu tarifedeki tasnifin tarzı olmuştur ve halen mamulibih tarifenin ihtiyaca göre tadil ve ıslahını, yoksa yeniden başka bir tarife mi tanzim edilmesi lâzım geleceği mülâhaza edilmiştir. Bu noktada bir tarifede ilk aranılacak evsaktan başlıcalarının;

- 1 - Her tacirin alâkadar olacağı mevadı tarifede kolaylıkla bulabilmesi;
- 2 - Tarifeyi teşkil eden fusul ve mevadın tüccar ile gümrük idareleri arasında birçok ihtilâfatı mucip olan tedahüllerden ari bulunması,
- 3 - Evsaf ve kıymete birbirine yakın olan eşyanın bir nam altına cem'i ve tarzı tertibin beynelmilel istatistiklere tamamen mutabık olmasa bile mukarenet halinde olması derpiş edilerek halen bu evsafı haiz olmayan mevcut tarifenin tebeddülü ve ıslahı cihetine gidilmeksizin bir tarife vücuda getirilmesi ciheti tercih edilmiştir.

³⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Yetmiş Dördüncü İnikat 1 - VI - 1929 Cumartesi, 314 numaralı Gümrük tarife kanunu lâyihası ve Muhtelit Encümen mazbatası ile Bütçe Encümeni mazbatası, XII, s. 2

8. SONUÇ

1923-1929 döneminin iktisadi gelişmesinin en belirgin iki temel özelliği, genç Cumhuriyetin dünya içinde nasıl bir yer tutacağını belirleyen Lozan Antlaşması ile 1929 yılında başlayan ve dünya ekonomisini derinden sarsacak olan büyük bunalımdır. Ulusal bağımsızlık açısından son derece önemli bir sorun olan kapitülasyonlar, 28.madde ile Lozan Barış Antlaşması ile çözülürken, Osmanlı borçları ile dış ticaret (gümrük hükümleri) sorunları henüz çözülememiştir. Lozan'ın getirdiği iktisadi hükümler, bir dış ticaret politikasını imkânsız kılıyor; gümrük gelirlerindeki azalma ve arkaik bir uygulama olan aşarın kaldırılması devlet gelirlerini sınırlıyordu. 1929 yılında Lozan'ın getirdiği kısıtlamaların kalkmasına karşın aynı yıl başlayan dış borç ödemeleri ve buhranın ilk olumsuz etkileri Cumhuriyetin daha başlangıçta iktisat politikalarını etkileyecek sınırlamalar olarak gündeme gelmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra ve hükümetin Lozan Antlaşmasını kabul ettiği beş yılın sonundan önce; yeni gümrük tarifesi hazırlanmasına başlandı ve 11. Teşrinievvel.1929 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 1499 sayılı tarife vücuda getirildi Bu tarife iktisadi gelişmemiz göz önüne alınarak hazırlanmış olan ilk gümrük tarifesidir. Bu tarife ile milli sanayimizin himayesi ve ülkemizde yeni sanayinin doğmasını hedefliyordu. Yeni tarifenin ilk uygulaması ile önceden tamamen mamul ve istihlake hazır bir şekilde ülkemize ithal edilen bazı eşya, ya iptidai maddesi veya yarı mamul şekli ile gelmeye başlamış ve bu suretle yerli işçiliye büyük bir gelişme sahası açılmış oldu.

Devlet inhisarlarının bir sistem dâhilinde idare edilmelerini mümkün kılmak ve bu sebeple faydalı olmakla beraber, gerek adet ve maaşından ve gerekse diğer masraflardan önemli ölçüde tasarruf sağlanmıştır. İnhisarların idaresini daha uygun bir hale getirmek için yabancı mütehassıslar getirerek, idarenin islah ve düzenlenmesi için raporlar hazırlattırılmıştır. Diğer taraftan ülkemizde iyice kök salan devlet inhisar sistemine esaslı kanuni istikamet vermek ve bu teşkilatta çalışan memurları daha verimli çalışmalarını sağlamak için çeşitli kanunlar ve bu kanunlara dayanılarak yönetmelikler çıkarılmıştır. 1933 yılında yürürlükte bulunan tütün inhisarı kanunu, çiftçiye, tüccara ve devlete en yararlı şekle koymak üzere her üç kesim temsilcilerinden meydana getirilen bir komisyon tarafından hazırlanan proje, kanun metni haline getirilerek, TBMM'ne sunularak kanunlaştırılmıştır.

Yararlanılan Kaynaklar

Arşiv:

B.C.A. (Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin 25.7.1932 tarihli raporu), Dosya: 030-10/179-238-10

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Yetmiş Dördüncü İnikat 1 - VI - 1929 Cumartesi , 314 numaralı Gümrük tarife kanunu lâyihası ve Muhtelit Encümen mazbatası ile Bütçe Encümeni mazbatası, XII,

Dokuzuncu Kalkınma Planı İçki, Tütün Ve Tütün ürünleri Sanayi Özel İhtisas II. Komisyonu raporu (2004),

Ali Eşiyok, İktisadi Dönemler İtibariyle İktisadi Dönemler İtibariyle İktisadi Dönemler İtibariyle İktisadi Dönemler İtibariyle Türkiye Ekonomisinde Kalkınma (1923--2004) , Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş Ekonomik Araştırmalar, Ankara, 2006, s

Cumhuriyet'in Onbeşinci Yıl Kitabı, İstanbul ,1938

Güneri Akalın, Atatürk Dönemi Mali Politikaları, Ankara, 200

Refii Şükrü Suvla, *Türkiye Tütün İnhisar İdaresinin Devlet Maliyesi ve Ulusal Ekonomi Bakımından Ehemmiyeti ve Yabancı Tütün İnhisarları ile Mukayesesi*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, II (1936),